

## ПРИБОРКАННЯ РЕФОРМАТСЬКОЇ ЦЕРКВИ ЗАКАРПАТТЯ РАДЯНСЬКОЮ ВЛАДОЮ В 1957-1964 рр.

Ферков К.-Ш., Скиба І. І. (Ужгород)

*Післявоєнні десятиліття були чи не найтрагічнішим періодом в історії християнських церков Закарпаття. Державна ідеологія СРСР у формі воєнного атеїзму виключала існування альтернативного світобачення. Порівняно «ліберальна» політика середини 1950-х років змінилася жорсткою позицією державної влади СРСР та відповідно УРСР кінця 1950-х – початку 1960-х років щодо релігії й Церкви. Безперечно, усі ці чинники істотно зужували можливості легальної релігійної практики, але водночас не впливали кардинально на зниження активності віруючих, на що розраховували владні структури. Попри всі жорсткі випробування, реформатську церкву не змогли зламати. Церква надалі виконувала функцію важливого консолідуючого чинника для угорців краю і була серйозним противником атеїстичних планів влади. Мовна ізоляція угорців від російськомовного (частково україномовного) державного апарату була їй на користь, зокрема, ускладнювала «висвітлення» її діяльності та процесів у її середовищі для апарату Ради у справах релігійних культів. У даній статті аналізуються процеси, що відбувалися у Реформатській Церкві Закарпаття у післявоєнний період. Визначено характер відносин між її керівниками та представниками радянської влади. Здійснено аналіз внутрішньої боротьби між лідерами окремих реформатських груп. Розкрито особливості політики радянської адміністрації у післявоєнні роки щодо Реформатської церкви Закарпаття, яка для угорців краю виступала важливим, етноконсолідуючим чинником. Окреслено стратегію виживання у нових умовах Реформатської церкви Закарпаття, індивідуальну поведінку її керівництва та вірних. Серед звинувачень, що висувалися радянськими репресивними органами на адресу реформатських священнослужителів, переважало інкримінування «антирадянської політичної діяльності» в період Чехословацької чи Угорщини.*

**Ключові слова:** Закарпаття, репресії, християни, кальвіністи-реформаторські, реформатська церква.

**Постановка проблеми.** Проблематика антицерковних і антирелігійних заходів радянської влади на Закарпатті є однією з найактуальніших тем у вітчизняній та зарубіжній історіографії починаючи з 90-х років ХХ ст. Дослідниками виявлено й опубліковано значну кількість документів, проаналізовано радянську релігійну політику загалом. Втім, чимало тем залишаються малодослідженими або потребують доопрацювання, переосмислення тощо. Саме цим і зумовлена актуальність нашого дослідження. З іншого боку, актуальність теми обґрунтовується і тим, що без глибокого аналізу трагічних подій минулого в долі національних меншин та вірників різних конфесій, неможливо конструктивно розв'язати сучасні проблеми та, навіть, науково прогнозувати й моделювати їхній розвиток у майбутньому.

**Аналіз досліджень.** Відзначимо, що досліджувана проблема має доволі широку наукову базу. Зокрема, вплив радянської політики на становище римо-католиків та реформатів Закарпаття у другій половині ХХ ст. є предметом наукових досліджень Л. Капітан [19-24]. Інша сучасна дослідниця О. Лешко [25-29], на основі архівних матеріалів, проаналізувала релігійне життя протестантських громад Закарпаття 1945-1991 рр., процес їх структурування та еволюцію в умовах радянської системи. Вказала також на особливості національної та конфесійної ідентичності та стан міжконфесійних відносин.

Проблеми державної політики щодо римо-католицької церкви в Україні другої половини ХХ ст. доволі ґрунтовно вивчені українськими дослідниками, які торкнулися й ситуації на території Закарпатської області. Серед них слід відзначити праці В. Войналовича [17-18].

Поряд з працями вітчизняних дослідників, проблема репресій радянської влади за етнічною і національною ознакою проти населення Закарпаття у післявоєнні десятиріччя активно вивчається зарубіжними науковцями та угорськими істориками України. Зауважимо, що перші роботи написані самими жертвами репресій. Зокрема, у цьому переліку варто згадати автобіографічну працю колишнього єпископа Закарпатської Реформатської Церкви (1994-1998 рр.) Лайоша Гулачі [8]. Праця писалася довго, завершена у 2000 р. У формі нарисів єпископ Гулачі передає події перших повоєнних років, арешт, сибірське ув'язнення, а також описує становище реформатської церкви у другій половині ХХ ст. Окрему працю Лайош Гулачі присвятив історії Закарпатської Реформатської Церкви [9]. Спогади про сибірське заслання описують й інші реформатські священники [11].

Узагальнююче угорськомовне дослідження про історію закарпатських угорців в радянських таборах 1944-1953 рр. побачило світ у 2015 р. у вигляді докторської дисертації Молнар Д. Ержебет [12]. Авторка охарактеризувала становище історичних церков Закарпаття у післявоєнні роки, перші депортації угорців та німців до трудових таборів,

сфабриковані судові справи проти реформатських та римо-католицьких церковних лідерів тощо.

Ґрунтовна біографічна монографія Г. Фодора (2017 р.) описує життєві шляхи і трагічні долі жертв сталінського тоталітарного режиму на прикладі репресованих реформатських священників [5]. Радянську репресивну політику щодо угорців Закарпаття активно досліджує Д. Дупко. Він був серед перших місцевих громадських діячів та дослідників, які поставили за мету відтворити список жертв сталінських репресій та гідно вшанувати їхню пам'ять. В контексті вивчення проблематики, Д. Дупко у кількох дослідженнях звертає увагу на релігійну політику радянської влади, зокрема по відношенню до лідерів реформатських громад Закарпаття [2, 3, 4].

Таким чином, бачимо, що тема репресій по відношенню до представників реформатської конфесії та Закарпатської Реформатської Церкви, як інституції, достатньо висвітлена у науковій літературі та документальних публікаціях.

**Постановка цілей.** Метою дослідження є намагання показати особливості репресивної політики радянської влади щодо реформатської церкви на Закарпатті у 1957-1964 роках.

**Виклад основного матеріалу.** Перемога М. Хрущова над однопартійцями започаткувала нову хвилю наступу на релігію і церкву в СРСР. Було декілька обставин, які зумовили розгортання чергової антицерковної кампанії в Радянському Союзі у цей період. Насамперед, це стосується тогочасної панівної ідеологічної парадигми, що проголошувала «повну й остаточну перемогу соціалізму в СРСР» й побудову комуністичного суспільства у недалекому майбутньому, в якому не мало бути місця для релігійних вірувань, релігійних організацій та віруючих [14, с. 295-296].

Наприкінці 1950-х – першій половині 1960-х років зазнала скорочення й релігійна мережа реформатів. У грудні 1962 р. Рада в справах релігійних культів (далі – РСРК) при Раді Міністрів СРСР відхилила пропозицію реформатської церкви про її вступ до Всесвітнього реформатського союзу. Обмежена у своїх правах, реформатська церква залишалася вагомим фактором збереження релігійності серед угорців Закарпаття [15, с. 161].

Під час угорської революції 1956 р., закарпатські угорці висловили свій протест подіям, що мали місце в Будапешті. Було утворено чимало учнівських та студентських організацій, які виступили проти дій радянських військ в Угорщині. У зв'язку з цим, почалися нові утиски угорців краю. Радянська влада притягнула до відповідальності за співучасть чимало священників. Восени 1957 р. п'ятеро підлітків села Галоч, що на Ужгородщині, створили групу опору. Вони зібрали зброю, яка залишилася з років війни, виготовили і поширювали листівки, розклеювали плакати, у яких закликали до збройної боротьби проти радянської влади, комуністичної партії та уряду. Відповідні органи швидко відреагували й арештували групу. Під час обшуків, у домівках арештованих було виявлено книги священника Ендре Гече. Так до справи

прилучили і ні в чому не винного реформатського пастора [1]. За співучасть в організації «Галочська група» (1956-1957 рр.), хустського священника було засуджено [5, с. 633]. 2 грудня 1958 р. він був арештований оперативниками НКВС, а через декілька днів, під час допитів в ужгородській в'язниці, помер [13, с. 39]. Похований Ендре Гече 7 січня 1959 р. без церковного обряду на цвинтарі на вулиці Капушанській в Ужгороді.

Репресивну «селекцію» лав реформатських пасторів Закарпаття влада «доповнила» ускладненням правил реєстрації громад цієї конфесії. Було силоміць запроваджено істотне коригування усталених звичаїв церкви, які, мовляв, суперечили чинному законодавству. Зокрема, під категоричну заборону підпадала діяльність молодіжних гуртків з вивчення Закону Божого, які традиційно функціонували при молитовних будинках, і де пастори проводили передконфірмаційне навчання молоді.

Під приводом дотримання трудової дисципліни й законодавства про працю, звичні для Реформатської церкви щоденні вранішні богослужіння о 10-й годині ранку пересувалися на вранішні неробочі години. Так само керівництво церкви примусово погодилося з «рекомендаціями» влади – під час збирання врожаю в будні та неділю проводити молитовні збори після роботи або рано-вранці, до виходу колгоспників у поле [24, с. 241].

Представники влади продовжували всіляко обмежувати міжнародні контакти Реформатської церкви Закарпаття. Наприклад, у своїй черговій доповідній записці, про діяльність Реформатської церкви у Закарпатті, обласний уповноважений Ради у справах релігійних культів М. Распутько (16 липня 1958 р.) наводив низку заборонних (щодо закордонних відряджень А. Генчі) дій, мотивуючи їх «політичною доцільністю» та недостатньою «радянськістю» єпископа. Така стратегія РСРК на республіканському й союзному рівнях тривала й надалі. Втім, активізація зовнішньополітичної діяльності СРСР за часів М. Хрущова позначилася й на Закарпатті. Почастішали відвідини цього, здавалося б, «закритого» прикордонного регіону, не лише окремими представниками й делегаціями дружніх Радянському Союзу соціалістичних країн, насамперед сусідніх Угорщини, Румунії й Чехословаччини, а й дипломатами західних держав. 8 травня 1959 р., відповідаючи на чергову пропозицію з Ужгорода щодо наближення 60-річчя єпископа А. Генче, а відтак і можливості скористатися цим для його усунення (виходу на пенсію) й заміни більш зручним церковним діячем, а то й взагалі скасування єпископату Реформатської церкви, голова союзної РСРК О. Пузін вважав писав, стримуючи поспіх республіканських чиновників: «Рада вважає, що ліквідація єпископату Реформатської церкви у Закарпатській області поки передчасна. Про існування цієї церкви та її єпископату широко відомо у зарубіжному церковному світі, різні зарубіжні церковні організації увесь час проявляють до неї інтерес. Вони запрошують Генче приїхати за кордон на різні

церковні урочистості й конференції, а також намагаються надіслати своїх представників до Закарпатської області для ознайомлення з церковним життям на місці. Крім того, ця церква головним чином об'єднує віруючих угорської національності, вважається національною церквою, й ліквідація єпископату може викликати за кордоном, зокрема в Угорщині, хибне тлумачення» [19, с. 187].

Наступний керівник РСРК УРСР К. Полонник вже у першій своїй інформації до Москви 3 жовтня 1959 р. висловлював жаль щодо «організаційної міцності» Реформатської церкви в Закарпатській області, яка нараховувала 90 громад й об'єднувала, на його думку, понад 50 тис. вірників – переважно угорців, а також словаків, чехів та німців краю. У черговому меморандумі московському керівництву (2 березня 1960 р.) К. Полонник зазначав, що Реформатська церква Закарпаття є серйозним противником для атеїстичних намірів влади, адже реформатські громади області обслуговують «49 відмінно вишколених пасторів, якими керує енергійний й всебічно освічений єпископ Генче, який увесь час рветься на міжнародну арену, налагодив зв'язки із зарубіжними церковними організаціями, листується з ними й виступає у закордонній пресі» [19, с. 186]. Фіксуючи ці зміни на прикладі Закарпатської області, К. Полонник, колишній головний цензор республіки, зауважував в інформаційному звіті за 1960 р., що до цього часу реформатське (й католицьке) духовенство краю «недостатньо обмежувалося, слабо контролювалося». Натомість нині, мовляв, ситуація докорінно змінилася: «Контроль посилено, й вимоги

радянського законодавства про культу повністю поширюються й на діяльність релігійників у Закарпатті» [23, с. 144].

Мережа реформатських громад на початку 1959 р. нараховувала 91 офіційно діюче релігійне об'єднання. Зазнавши певного скорочення впродовж 1959-1962 рр., на січень 1963 р. вона налічувала 81 зареєстровану громаду й практично залишилася незмінною до кінця 1980-х рр. [23, с. 144]. Влада не наважилася на відкритий конфлікт з угорським населенням і хоч повільно, але реєстрація реформатських громад пройшла. При цьому, функціонерами РСРК рухали аж ніяк не «гуманітарні» міркування – вони, насамперед, були зацікавлені в інструментальному використанні Реформатської церкви Закарпатської області як «автономної» складової церковного сегменту «загальнонародної боротьби за мир», яка насправді лише обслуговувала зовнішньополітичні інтереси Кремля.

**Висновки.** Отже, попри всі жорсткі випробування, Реформатську церкву Закарпаття радянська система не змогла зламати. Церква і надалі виконувала функцію важливого консолідуючого чинника для угорців в краї. Стала серйозним противником атеїстичних планів влади щодо релігійної політики. Мовна ізольованість угорців від російськомовного (лише частково україномовного) державного апарату була їй на користь, зокрема ускладнювала «висвітлення» її діяльності для апарату Ради у справах релігійних культів УРСР.

#### Список використаних джерел

1. Badó Zsolt. Mártír lelkész volt” Gecse Endre emlékezete. Kárpátalja, 2003. [Електронний ресурс] – Режим доступу до статті: <http://www.karpataljalap.net/?q=2003/10/17/martir-lelkesz-volt>. (дата звернення 5.08.2018).
2. Dupka György. Egyetlen bűnünk magyarságunk volt (Emlékkönyv a sztálinizmus kárpátaljai áldozatairól 1944-1946). Kárpátaljai Magyar Könyvek, 9. Ungvár-Budapest, 1993. 328 old.
3. Dupka György. „Keresétek fel a sírom...” Szolyvai emlékkönyv. A „malenykij robot” 60. évfordulójára a sztálinizmus kárpátaljai magyar áldozatairól 1944–2004. Kárpátaljai Magyar Könyvek, 134. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2004. 107 old.
4. Dupka György. A mi golgotánk. A kollektív bűnösség elvének alkalmazása a kárpátaljai magyarokkal és németekkel szemben. (A 4. Ukrán Front Katonai Tanácsa határozatainak végrehajtása az NKVD jelentések tükrében, 1944 - 1946). (Előszó: dr. Tóth Mihály. Utószó: Alekszej Korszun történész). Szolyvai Emlékparkbizottság - Intermix Kiadó. Kárpátaljai Magyar Könyvek, 215. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2012. 376. old.
5. Fodor Gusztáv. Akik a nagy nyomorúságból jöttek...A sztálini diktatura koncepciók perei kárpátaljai református lelkészek ellen a KGB ungvári levéltárának dokumentumai alapján. Peranyagok, életrajzi adatok, fényképek. Budapest: Református Közéleti és Kulturális Központ Alapítvány, 2017. 660 old. [Електронний ресурс] – Режим доступу до праці: [https://www.academia.edu/34219825/Fodor\\_Gusztav\\_Akik\\_a\\_nagy\\_nyomoru%C3%A1s%C3%A1gb%C3%B3l\\_j%C3%B3tt%C3%A9k\\_...\\_A\\_szt%C3%A1lini\\_diktat%C3%B3ra\\_koncepc%C3%B3s\\_perei\\_k%C3%A1rp%C3%A1taljai\\_reform%C3%A1tus\\_lelkeszek\\_ellen\\_a\\_KGB\\_ungv%C3%A1ri\\_lelv%C3%A9lt%C3%A1r%C3%A1nak\\_dokumentumai\\_alapj%C3%A1n\\_Peranyagok\\_%C3%A9letrajzi\\_adatok\\_f%C3%A9nyk%C3%A9pek\\_Reform%C3%A1tus\\_K%C3%B3z%C3%A9leti\\_%C3%A9s\\_Kultur%C3%A1lis\\_K%C3%B3zpont\\_Alap%C3%ADtv%C3%A1ny\\_Budapest\\_2017](https://www.academia.edu/34219825/Fodor_Gusztav_Akik_a_nagy_nyomoru%C3%A1s%C3%A1gb%C3%B3l_j%C3%B3tt%C3%A9k_..._A_szt%C3%A1lini_diktat%C3%B3ra_koncepc%C3%B3s_perei_k%C3%A1rp%C3%A1taljai_reform%C3%A1tus_lelkeszek_ellen_a_KGB_ungv%C3%A1ri_lelv%C3%A9lt%C3%A1r%C3%A1nak_dokumentumai_alapj%C3%A1n_Peranyagok_%C3%A9letrajzi_adatok_f%C3%A9nyk%C3%A9pek_Reform%C3%A1tus_K%C3%B3z%C3%A9leti_%C3%A9s_Kultur%C3%A1lis_K%C3%B3zpont_Alap%C3%ADtv%C3%A1ny_Budapest_2017). (дата звернення 5.08.2018).
6. Forgón Pál: Ott voltam, ahol a legszebb virágok nyílnak. Egy kárpátaljai magyar református lelkész a GULAG-on. Budapest, Kálvin, 1992. 111 old.
7. Forgón Pál. Ábeltől Antipásig. Verses Bibliaértelmezések. Koporsók, temetések, sírok a Biblia világában. Intermix Kiadó, 1994. 241 old.
8. Gulácsi Lajos. A mélységből a magasba. Bizonyágtétel az elmúlt időkről. // Gulácsi Lajos önéletrajza. Második, bővített kiadás // Szerkesztő: Marton Erzsébet. Megjelent a szerző magánkiadásában. Munkács, 2009. 46 old. [Електронний ресурс] – Режим доступу до праці <http://mek.niif.hu/03500/03531/html/index.htm> (дата звернення 5.08.2018).
9. Gulácsi Lajos. A Kárpátaljai Református Egyház külön története. Munkács, 1990. 5 old.
10. Hargita Árpád. Tűzszlopoddal jéghegyek között. Zimányi József életútja. Budapest, Fundamentum Alapítvány, 1995. 339 old.
11. Kovács Zoltán. Bilincsen és békességben Istennel. Szibériai rabságom története. Budapest: Református zsinati iroda, 1990. 149 old.
12. Molnár D. Erzsébet. Kárpátaljai magyarok a Szovjetunió hadifogoly-és munkatáboraiiban (1944-1953). Debreceni Egyetem. BTK, 2015. 241 old.

13. Seres Attila. A Kárpátaljai Református egyház az 1956. évi forradalom idején. Iratok a szovjet állami vallásügyi tanács archívumából 1956-1957. // Hadifogság, Málenyikj robot, Gulág Kárpát-medencei magyarok és németek elhurcolása a Szovjetunió hadifogoly- és kényszermunkatáborába (1944-1953). Beregszász-Ungvár: „RIK-U”, 2017. 32–78 old.
14. Байдич В. Антирелігійна кампанія радянської влади у 1958–1964 рр. і Римо-католицька церква в Україні // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса. 2011. Вип. 2. С. 295-309.
15. Бондарчук П. М., Даниленко В. М. Особливості релігійної ситуації в УРСР (середина 1950-х – перша половина 1960-х років) // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія: Історичні науки. 2013. Вип. 3. С. 158-171. [Електронний ресурс] – Режим доступу до статті: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmd\\_u\\_2013\\_3\\_34\\_26](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmd_u_2013_3_34_26) (дата звернення 5.08.2018).
16. Войналович В. А. Партійно-державна політика щодо релігії та релігійних інституцій в Україні 1940–1960-х років: політологічний дискурс. К., 2005. 741 с.
17. Войналович В. А. Римо-католицькі громади в Україні у вимірах державної релігійної політики (друга половина 40-х – 50-ті роки ХХ ст.) // Історія України: Маловідомі імена, події, факти: Збірник статей. – К.: Рідний край, 1999. Вип. 7. С. 151-158.
18. Войналович В. А. Обмежувальні заходи влади щодо римо-католицького духовенства в Україні: причини, механізм, наслідки (друга половина 40-х – 50-ті роки ХХ ст.) // Науковий вісник Полтавського університету споживчої кооперації України. Серія «Гуманітарні науки». 2002. № 2(6). С. 64-71.
19. Капітан Л. І. А. Генче – очільник реформатської церкви Закарпаття // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету, 2013, вип. XXXV. С.185.
20. Капітан Л. І. Антирелігійний курс радянського керівництва щодо Римо-католицької церкви на Закарпатті (1945-1955 рр.) // Український історичний журнал. 2013. №5. С. 157-168.
21. Капітан Л. І. Етнокультурний розвиток Закарпаття у контексті радянізації краю, 1944-1964 рр. К.: Видавництво «Варта», 2013. 583 с.
22. Капітан Л. І. Внутрішні трансформації Римо-католицької церкви в повоєнному Закарпатті // Наука. Релігія. Суспільство. 2013. № 3. С. 8-15.
23. Капітан Л. Ліквідація Греко-католицької церкви у Закарпатті, 1945-1949 рр.: ідеолого-пропагандистська складова // Краєзнавство. №3. 2012. С. 71-83.
24. Капітан Л. І. Процес реєстрації реформатських громад в повоєнному Закарпатті: прояв лояльності чи політична гра // Краєзнавство. 2013. № 2. С. 139-145.
25. Капітан Л. І. Реформатська церква Закарпаття у контексті антирелігійної політики радянської адміністрації повоєнних років // Гуржіївські історичні читання. 2013. Вип. 6. С. 240-244.
26. Лешко О. Державна політика і протестантські громади Закарпаття в 1946-1949 роках // Carpatika Карпатика. Вип.20. Ужгород, 2002. С.105-114.
27. Лешко О. Протестанти Закарпаття: погляд у минуле. // Науковий вісник Ужгород. нац. ун-ту. Серія: Історія. Вип.7. Ужгород: Вид-во В.Падяка, 2002. С.79-83.
28. Лешко О., Феніч В. Опозиційний рух у релігійних громадах євангельських християн-баптистів 60-х – першої половини 70-х років ХХ століття // Carpatika – Карпатика. Вип.28. Ужгород, 2003. С.119-132.
29. Лешко О. Реформатське духовенство Закарпаття в другій половині 40-50 х роках // Наук. вісн. Ужгород. нац. ун-ту. Серія: Історія. Вип.9. Ужгород: Вид-во УжНУ, 2003. С.74-82.
30. Лешко О. Становище єговітських громад Закарпаття в 1946-2002 роках // Держава і церква: уроки минулого і проблеми сьогодення. Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Ужгород: Ліра, 2003. С.126-132.

### References

1. Badó Zsolt. „Mártír lelkész volt” Gece Endre emlékezete. Kárpátalja, 2003. [Elektronny'j resurs] – Rezhym dostupu do statii: <http://www.karpataljalap.net/?q=2003/10/17/martir-lelkesz-volt>. (data zvernennya 5.08.2018). (In Hungarian).
2. Dupka György. Egyetlen bűnünk magyarságunk volt (Emlékkönyv a sztálinizmus kárpátaljai áldozatairól 1944-1946). Kárpátaljai Magyar Könyvek, 9. Ungvár-Budapest, 1993., 328 old. (In Hungarian).
3. Dupka György. „Keresétek fel a sírom...” Szolyvai emlékkönyv. A „malenyikj robot” 60. évfordulójára a sztálinizmus kárpátaljai magyar áldozatairól 1944–2004. Kárpátaljai Magyar Könyvek, 134. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2004., 107 old. (In Hungarian).
4. Dupka György. A mi golgotánk. A kollektív bűnösség elvének alkalmazása a kárpátaljai magyarokkal és németekkel szemben. (A 4. Ukrán Front Katonai Tanácsa határozatainak végrehajtása az NKVD jelentések tükrében, 1944 - 1946). (Előszó: dr. Tóth Mihály. Utószó: Alekszej Korszun történész). Szolyvai Emlékparkbizottság - Intermix Kiadó. Kárpátaljai Magyar Könyvek, 215. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2012. 376. old. (In Hungarian).
5. Fodor Gusztáv. Akik a nagy nyomoruságból jöttek...A sztálini diktatura koncepciósi perei kárpátaljai református lelkészek ellen a KGB ungvári levéltárának dokumentumai alapján. Peranyagok, életrajzi adatok, fényképek. Budapest: Református Közéleti és Kulturális Központ Alapítvány, 2017. 660 old. [Elektronny'j resurs] – Rezhym dostupu do praci: [https://www.academia.edu/34219825/Fodor\\_Gusztav\\_Akik\\_a\\_nagy\\_nyomoru%C3%A1v\\_Akik\\_a\\_nagy\\_nyomoru%C3%BAAs%C3%A1gb%C3%B3l\\_j%C3%B6ttek...\\_A\\_szt%C3%A1lini\\_diktat%C3%BAra\\_koncepci%C3%B3s\\_perei\\_k%C3%A1rp%C3%A1taljai\\_reform%C3%A1tus\\_lelkeszek\\_ellen\\_a\\_KGB\\_ungv%C3%A1ri\\_lev%C3%A9lt%C3%A1r%C3%A1nak\\_dokumentumai\\_alapj%C3%A1n\\_Peranyagok\\_%C3%A9letrajzi\\_adatok\\_f%C3%A9nyk%C3%A9pek\\_Reform%C3%A1tus\\_K%C3%B6z%C3%A9leti\\_%C3%A9s\\_Kultur%C3%A1lis\\_K%C3%B6zpont\\_Alap%C3%ADtv%C3%A1ny\\_Budapest\\_2017](https://www.academia.edu/34219825/Fodor_Gusztav_Akik_a_nagy_nyomoru%C3%A1v_Akik_a_nagy_nyomoru%C3%BAAs%C3%A1gb%C3%B3l_j%C3%B6ttek..._A_szt%C3%A1lini_diktat%C3%BAra_koncepci%C3%B3s_perei_k%C3%A1rp%C3%A1taljai_reform%C3%A1tus_lelkeszek_ellen_a_KGB_ungv%C3%A1ri_lev%C3%A9lt%C3%A1r%C3%A1nak_dokumentumai_alapj%C3%A1n_Peranyagok_%C3%A9letrajzi_adatok_f%C3%A9nyk%C3%A9pek_Reform%C3%A1tus_K%C3%B6z%C3%A9leti_%C3%A9s_Kultur%C3%A1lis_K%C3%B6zpont_Alap%C3%ADtv%C3%A1ny_Budapest_2017) (data zvernennya 5.08.2018). (In Hungarian).
6. Forgon Pál: Ott voltam, ahol a legszebb virágok nyílnak. Egy kárpátaljai magyar református lelkész a GULAG-on. Budapest, Kálvin, 1992. 111 old. (In Hungarian).
7. Forgon Pál. Ábeltől Antipásig. Verses Bibliaértelmezések. Koporsók, temetések, sírok a Biblia világában. Intermix Kiadó, 1994. 241 old. (In Hungarian).
8. Gulácsi Lajos. A mélységből a magasba. Bizonyágtétel az elmúlt időről. // Gulácsi Lajos önéletrajza. Második, bővített kiadás // Szerkesztő: Marton Erzsébet. Megjelent a szerző magánkiadásában. Munkács, 2009. 46 old. [Elektronny'j resurs] – Rezhym dostupu do praci <http://mek.niif.hu/03500/03531/html/index.htm>. (data zvernennya 5.08.2018). (In Hungarian).
9. Gulácsi Lajos. A Kárpátaljai Református Egyház külön története. Munkács, 1990. 5 old. (In Hungarian).
10. Hargita Árpád. Tűzszlopoddal jéghegyek között. Zimányi József életútja. Budapest, Fundamentum Alapítvány, 1995. 339 old. (In Hungarian).

11. Kovács Zoltán. Bilincsen és békességben Istennel. Szibériai rabságom története. Budapest: Református zsinati iroda, 1990. 149 old. (In Hungarian).
12. Molnár D. Erzsébet. Kárpátaljai magyarok a Szovjetunió hadifogoly-és munkatáboraiiban (1944-1953). Debreceni Egyetem. BTK, 2015. 241 old. (In Hungarian).
13. Seres Attila. A Kárpátaljai Református egyház az 1956. évi forradalom idején. Iratok a szovjet állami vallásügyi tanács archívumából 1956-1957. // Hadifogság, Málenkij robot, Gulág Kárpát-medencei magyarok és németek elhurcolása a Szovjetunió hadifogoly- és kényszermunkatáboraiiba (1944-1953). Beregszász-Ungvár: „RIK-U”, 2017. 32–78 old. (In Hungarian).
14. Bajdy`ch V. Anty`religijna kampaniya radyans`koyi vldy` u 1958–1964 rr. i Ry`mo-katoly`cz`ka cerkva v Ukrayini // Naukovi zapy`sky` Insty`tutu polity`chny`x i etnonacional`ny`x doslidzhen`im. I. F. Kurasa. 2011. Vy`p. 2. S. 295-309. (In Ukrainian).
15. Bondarchuk P. M., Dany`lenko V. M. Osobly`vosti religijnoyi sy`tuaciyi v URSR (serey`na 1950-x – persha polovy`na 1960-x rokiv) // Naukovy`j visny`k My`kolayivs`kogo nacional`nogo universy`tetu imeni V. O. Suxomly`ns`kogo. Seriya: Istory`chni nauky`.2013. Vy`p. 3. S. 158-171. [Elektronny`j resurs] – Rezhym` dostupu do statti: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmd\\_u\\_2013\\_3\\_34\\_26](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmd_u_2013_3_34_26). (data zvernennya 5.08.2018). (In Ukrainian).
16. Vojnalovy`ch V. A. Partijno-derzhavna polity`ka shhodo religiyi ta religijny`x insty`tucij v Ukrayini 1940–1960-x rokiv: politologichny`j dy`skurs. K., 2005. 741 s.
17. Vojnalovy`ch V. A. Ry`mo-katoly`cz`ki gromady` v Ukrayini u vy`mirax derzhavnoyi religijnoyi polity`ky` (druga polovy`na 40-x – 50-ti roky` XX st.) // Istoriya Ukrayiny`: Malovidomi imena, podiyi, fakty`: Zbirny`k statej. – K.: Ridny`j kraj, 1999. Vy`p. 7. S. 151-158. (In Ukrainian).
18. Vojnalovy`ch V. A. Obmezhuval`ni zaxody` vldy` shhodo ry`mo-katoly`cz`kogo duxovenstva v Ukrayini: pry`chy`ny`, mexanizm, naslidky` (druga polovy`na 40-x – 50-ti roky` XX st.) // Naukovy`j visny`k Poltav`s`kogo universy`tetu spozhy`vchoyi kooperaciyi Ukrayiny`. Seriya «Gumanitarni nauky». 2002. № 2(6). S. 64-71. (In Ukrainian).
19. Kapitan L. I. A. Genche – ochil`ny`k reformats`koyi cerkvy` Zakarpattya // Naukovi pracj istory`chnogo fakul`tetu Zaporiz`kogo nacional`nogo universy`tetu, 2013, vy`p. XXXV. C.185. (In Ukrainian).
20. Kapitan L. I. Anty`religijny`j kurs radyans`kogo kerivny`cz`ta shhodo Ry`mo-katoly`cz`koyi cerkvy` na Zakarpatti (1945-1955 rr.) // Ukrayins`ky`j istory`chny`j zhurnal. 2013. №5. S. 157-168. (In Ukrainian).
21. Kapitan L. I. Etnokul`turny`j rozvy`tok Zakarpattya u konteksti radyanizaciyi krayu, 1944-1964 rr. K.: Vy`davny`cz`tvo «Varta», 2013. 583 s.
22. Kapitan L. I. Vnutrishni transformaciyi Ry`mo-katoly`cz`koyi cerkvy` v povoyennomu Zakarpatti // Nauka. Religiya. Suspil`stvo. 2013. № 3. S. 8-15. (In Ukrainian).
23. Kapitan L. Likvidaciya Greko-katoly`cz`koyi cerkvy` u Zakarpatti, 1945-1949 rr.: ideologo-propagandy`sts`ka skladova // Krayeznavstvo. №3. 2012. S. 71-83. (In Ukrainian).
24. Kapitan L. I. Proces reyestraciyi reformats`ky`x gromad v povoyennomu Zakarpatti: proyav loyaly`nosti chy` polity`chna gra // Krayeznavstvo. 2013. № 2. S. 139-145. (In Ukrainian).
25. Kapitan L. I. Reformats`ka cerkva Zakarpattya u konteksti anty`religijnoyi polity`ky` radyans`koyi administraciyi povoyenny`x rokiv // Gurzhiyivs`ki istory`chni chy`tannya. 2013. Vy`p. 6. S. 240-244. (In Ukrainian).
26. Leshko O. Derzhavna polity`ka i protestants`ki gromady` Zakarpattya v 1946-1949 rokax // Carpatika Karpaty`ka. Vy`p.20. Uzhgorod, 2002. S.105-114. (In Ukrainian).
27. Leshko O. Protestanty` Zakarpattya: poglyad u my`nule. // Naukovy`j visny`k Uzhgorod. nac. un-tu. Seriya: Istoriya. Vy`p.7. Uzhgorod: Vy`d-vo V.Padyaka, 2002. S.79-83. (In Ukrainian).
28. Leshko O., Feny`ch V. Opozy`cijny`j rux u religijny`x gromadax yevangel`s`ky`x xry`sty`yan-bapty`stiv 60-x – pershoji polovy`ny` 70-x rokiv XX stolittya // Carpatika – Karpaty`ka. Vy`p.28. Uzhgorod, 2003. S.119-132. (In Ukrainian).
29. Leshko O. Reformats`ke duxovenstvo Zakarpattya v drugij polovy`ni 40-50 x rokax // Nauk. visn. Uzhgorod. nac. un-tu. Seriya: Istoriya. Vy`p.9. Uzhgorod: Vy`d-vo UzhNU, 2003. S.74-82. (In Ukrainian).
30. Leshko O. Stanovy`shhe yegovists`ky`x gromad Zakarpattya v 1946-2002 rokax // Derzhava i cerkva: uroky` my`nulogo i problemy` s`ogodennya. Materialy` mizhnar. nauk.-prakt. konf. Uzhgorod: Lira, 2003. S.126-132. (In Ukrainian).

## SUMMARY

### MORTIFICATION REFORMATIC CHURCH TRANSCARPATY BY THE SOVIET AUTHORITY IN 1957-1964

C.-S. Ferkov, I. Skyba (Uzhhorod)

The post-war decades were perhaps the most tragic period in the history of the Christian churches of Transcarpathia. The state ideology of the USSR in the form of militant atheism, excluded the existence of an alternative worldview. It was made to weaken, and moreover, to eliminate the influence of the church and the clergy. The relatively "liberal" policy of the mid-1950s was replaced by a hard position of the Soviet government and, correspondingly, the USSR at the end of the 1950s and early 1960s, with respect to religion and the Church. Despite all the harsh trials, the Reformed Church was not able to break, the church continued to function as an important consolidating factor for the Hungarians people of the region. Church was a serious opponent of atheistic power plans. The Hungarians' linguistic isolation from the Russian-speaking (partly Ukrainian-language) state apparatus was in her favor, in particular, making harder "illuminating" her activities and processes in her environment for the apparatus of the Council for Religious Affairs. The article examines the processes that took place in the environment of the Reformed Church of Transcarpathia in the postwar period. The nature of the relationship between its leaders and the Soviet authorities is determined. The analysis of the internal struggle between the leaders of some Reformed groups is made. Are revealed the peculiarities of the Soviet administration policy in the post-war period in the relation to the Reformed church of Transcarpathia which was the important ethnic consolidating factor for the Hungarians of the region in the context of denationalization processes introduced by the Kremlin. The strategy for survival in the new conditions of the Reformed Church of Zakarpattia and individual behavior of its administration and parishioners are outlined. Criminating of "anti-Soviet political activities" in the days of Czechoslovakia or Hungary, participation in different political parties.

**Keywords:** Transcarpathia, repressions, Christians, Calvinists-reformatory, Reformed Church.